

Розділ 3

Трудове право; право соціального забезпечення. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

Інформаційно-правове забезпечення якості сільськогосподарської продукції органічного виробництва

С.І. Бугера
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, Національна академія аграрних наук України

Статтю присвячено вдосконаленню інформаційно-правового забезпечення споживачів сільськогосподарської продукції органічного виробництва в контексті її якості. Запропоновано створення інформаційної бази даних з питань органічного виробництва та законодавче закріплення Державного класифікатора органічної сільськогосподарської продукції.

Статья посвящена усовершенствованию информационно-правового обеспечения потребителей сельскохозяйственной продукции органического производства в контексте ее качества. Предложено создание информационной базы данных по вопросам органического производства и законодательное закрепление Государственного классификатора органической сельскохозяйственной продукции.

The article is devoted to improvement of information-legal maintenance of the consumers of agricultural production of organic manufacture in a context of its quality. The creation of an information database is offered on organic manufacture, and also legislative fastening of the State qualifier of organic agricultural production.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, органічне виробництво, якість, інформаційно-правове забезпечення, удосконалення.

Постановка проблеми

Як зазначено в Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні [1], важливою ознакою

ведення сільського господарства в країні на сучасному етапі є його екологізація. Сільськогосподарська сфера потребує кардинальних змін. Рослинництво слід пе-

ревести на якісно новий щабель розвитку, зважаючи на те, що воно є невід'ємною складовою природного середовища, тому й функціонувати повинно за законами природи. Комплексна біологізація галузі має спрямовуватися на розв'язання екологічних завдань, що є нині критичними. На жаль, в Україні загалом рослинництво не розвивається за біологічними законами і залишається більш хімізованим, ніж альтернативним. Проте останніми роками спостерігаються помітні зрушення в цьому напрямі. За площею сертифікованих екологічних (органічних) сільськогосподарських угідь Україна посідає двадцяте місце у світі. Аграрних підприємств із біологізованими (сертифікованими) сільськогосподарськими угіддями в нашій країні поки що небагато.

Разом з цим, органічне виробництво сільськогосподарської продукції не лише позитивно впливає на її якість, а й забезпечує ефективне використання природно-ресурсного потенціалу та сприяє покращенню стану довкілля. Однак при цьому потребує вдосконалення інформаційно-правове забезпечення споживачів сільськогосподарської продукції органічного виробництва в питаннях її якості, оскільки збільшується можливість фальсифікації продукції цього виду, і зокрема, через підвищений рівень вартості на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Необхідно зазначити, що правові питання державного регулювання та управління якістю продукції досліджували такі вчені, як: В.Л. Наумов, В.Ф. Опришко; організаційно-правові питання забезпечення якості сільськогосподарської продукції – В.Н. Петрина. Зокрема, на думку В.Л. Наумова, якість продукції в правовому плані необхідно розглядати як сукупність суттєвих її властивостей, виділених і закріплених у правовій формі, що обумовлюють ступінь придатності задовольняти певні потреби народного господарства і населення держави відповідно до її призначення [2, с. 10-11].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Органічне виробництво сільськогосподарської продукції є однією з базових тенденцій розвитку аграрного виробництва. При цьому створюються умови для одержання сільськогосподарської продукції високої якості. Разом з цим, важливим елементом системи якості є нормативно-правове забезпечення доступу споживачів до інформаційної бази даних із вказаних питань, що відповідає світовим вимогам до обігу сільськогосподарської продукції на ринку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вдосконалення інформаційно-правового забезпечення споживачів сільськогосподарської продукції щодо її якості в умовах органічного виробництва шляхом розроблення відповідних практичних рекомендацій.

Виклад основного матеріалу дослідження

В Україні органічний рух розпочався наприкінці 90-х, однак лише протягом останніх років цей прогрес став відчутним. Якщо у 2002 р. лише 31 господарство мало статус органічного, то у 2008-му таких підприємств налічувалося вже 118 [3, с. 11]. Щороку зростають площі органічних сільськогосподарських земель, сертифікованих міжнародними лабораторіями відповідно до норм Євросоюзу. Із 2002 до 2008 р. ці площі зросли зі 160 тис. до 270 тис. гектарів [4, с. 10].

Необхідно зазначити, що на розгляд Верховної Ради України у 2010 р. було внесено законопроект «Про органічне виробництво» [5], який у 2011 р. було прийнято [6], однак відхилено Президентом України. Документом, зокрема, передбачалося визначити правові, економічні, соціальні й організаційні основи ведення органічного сільського господарства, вимоги щодо вирощування, виробництва, перероблення, сертифікації, етикетування, перевезення, зберігання і реалізації органічної продукції та сировини.

Говорячи про нагальність прийняття такого закону, М. Томенко зазначив, що

нинішня ситуація на світовому продовольчому ринку характеризується підвищенням попиту на якісні та безпечні продукти харчування, зростанням інтересу споживачів до продукції, яка має назву «органічні продукти харчування» [7, с. 2]. У пояснювальній записці до законопроекту «Про органічне виробництво» зокрема вказано, що зазначений напрям аграрного виробництва набуває все більшого поширення в багатьох країнах світу і є найдинамічнішим сектором галузі. Він, починаючи з 1970 років, збільшується на 10-12% щорічно. Обсяг світового ринку органічних продуктів на сьогодні оцінюється на рівні понад 40 млрд. дол. США на рік. Україна за своїми природно-кліматичним та ґрунтовим потенціалом має унікальну можливість зайняти одне з провідних місць серед виробників органічної продукції. Разом з тим, реалізація цього потенціалу розвивається повільно та безсистемно, головним чином через відсутність законодавчої бази, недостатній рівень організаційної роботи, невизначеність щодо реального координатора проблеми.

При цьому, згідно зі ст.1 законопроекту «Про органічне виробництво» [5] органічне виробництво – це діяльність операторів, що застосовують принципи, Правила та методи органічного виробництва на всіх його етапах, що дають змогу виготовляти натуральні продукти з оздоровчими властивостями; а також зберігати та відновлювати природні ресурси в процесі виробничої діяльності. Органічна продукція – це продукція, одержана в результаті переробки органічної сировини, отриманої в процесі сертифікованого органічного виробництва відповідно до Правил органічного виробництва – нормативно-правового акта, що регламентує вимоги до органічного виробництва на всіх стадіях виробництва, переробки та реалізації органічної продукції. Під стадіями розуміють виробництво (вирощування) органічної продукції, її переробку, пакування, маркування, перевезення, зберігання та реалізацію, а також, у певних випадках, рекламу, діяльність із експорту-імпорту й укладення договорів із субпідрядниками. Відповідно до

правових норм законопроекту сфера його дії поширюється на органічну продукцію, що включає в себе: неперероблену сільськогосподарську продукцію; перероблену сільськогосподарську продукцію; продукцію бджільництва; дикороси; продукцію аквакультури; корми; насінневий і садивний матеріал; дріжджі, що використовуються як харчові продукти або корми; іншу продукцію, вироблену відповідно до вимог законопроекту та Правил органічного виробництва. При цьому органічне виробництво ґрунтується на загальних принципах сприяння розвитку біологічних процесів у агроєкосистемах із максимальним використанням їхніх внутрішніх природних ресурсів, що передбачає: планування й організацію біологічних процесів, які співіснують у відповідних екосистемах із використанням їх внутрішніх природних ресурсів методами, що забезпечують використання живих організмів і механічних методів виробництва; виробництво продукції рослинництва і тваринництва з урахуванням місцевих умов, виробництво водних організмів на засадах раціонального використання рибних ресурсів; заборону використання хімічно-синтезованих речовин.

Варто зазначити, що відповідно до законопроекту «Про органічне виробництво» [5] продукція повинна вироблятися згідно з так званими Правилами органічного виробництва, які необхідно розробити. При цьому до їх структури повинні входити: порядок виробництва непереробленої сільськогосподарської продукції рослинного походження, у тому числі грибів; порядок виробництва непереробленої сільськогосподарської продукції тваринного походження; порядок виробництва аквакультури; порядок ведення органічного бджільництва; порядок переробки органічних продуктів рослинного та тваринного походження, у тому числі виробництва вина; порядок виробництва та переробки сировини, кормів та органічних дріжджів; порядок збору дикоросів, лісової продукції та водоростей; порядок перехідного періоду органічного виробництва; порядок інспектування та сертифі-

кації органічного виробництва; порядок маркування органічної продукції та використання відповідного державного логотипу; порядок перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції; порядок експорту-імпорту органічної продукції; порядок акредитації органів сертифікації органічного виробництва; порядок здійснення державного нагляду та контролю на всіх стадіях виробництва переробки та реалізації органічної продукції, а також за діяльністю органів сертифікації органічного виробництва; порядок та критерії для видачі дозволів на використання в органічному виробництві продуктів і речовин, не визначених у додатках до Правил органічного виробництва.

Отже, для розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні необхідним є формування відповідної законодавчої бази, яка забезпечувала б не лише ефективність виробництва, а й сприяла б раціональному використанню природно-ресурсного потенціалу агропромислового комплексу. При цьому вдосконалення правового регулювання органічного виробництва сільськогосподарської продукції є логічним доповненням правового регулювання екологічної безпеки продуктів харчування.

На думку Г.В. Ковальчук, поняття екологічної безпеки продуктів харчування можна охарактеризувати як стан розвитку суспільних правовідносин, за якого сукупність державно-правових, організаційних, науково-технічних та інших засобів спрямована на забезпечення охорони життя та здоров'я людини, у тому числі навколишнього природного середовища, від екологічно небезпечних продуктів харчування шляхом дотримання юридичними і фізичними особами нормативів гранично допустимого вмісту шкідливих речовин у цих продуктах на стадіях їх виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації. На думку автора, правове забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування можна розглядати як в об'єктивному, так і суб'єктивному розумінні. В об'єктивному – як комплексний міжгалузевий правовий інститут, у

суб'єктивному – як один із елементів права громадян на екологічну безпеку, що реалізується в процесуально-правових правовідносинах (управлінських, запобіжних і забезпечувальних) [8, с. 4-6].

На думку В.С. Луцько, внаслідок недостатньо виваженої стратегії держави у сфері екологічної безпеки, її орієнтації на ліквідаційні підходи в процесі розв'язання проблеми, а не здійснення більш доцільних превентивних заходів, зростає кількість надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження, у зв'язку з чим щороку на ліквідацію їх наслідків спрямовується усе більше матеріальних і фінансових ресурсів. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України має супроводжуватися створенням безпечного стану довкілля для життєдіяльності суспільства та кожної людини, гарантуванням прийняттого рівня екологічної безпеки [9, с. 13].

Авторську аргументацію застосування словосполучення «екологічне управління» як уніфікованого терміна для характеристики діяльності уповноважених суб'єктів, що ґрунтується на нормах права і спрямована на збереження довкілля в цілому та його окремих компонентів, зменшення техногенного навантаження на нього, забезпечення безпеки населення від негативного впливу навколишнього природного середовища, запропоновано В.А. Зуєвим. На основі аналізу різних джерел, в умовах передбаченої систематизації екологічного законодавства, автором доведено необхідність виділення міжгалузевого інституту екологічного управління в окремий розділ майбутнього Екологічного кодексу України, визначено принципи цього інституту та подано їх авторську характеристику, обґрунтовано поділ функцій екологічного управління на пізнавально-програмуючі й організаційно-регулюючі [10, с. 16]. З метою вдосконалення правового регулювання екологічного моніторингу в Україні С.В. Шараповою запропоновано проект загальної структури Закону України «Про екологічний моніторинг», що дасть змогу усунути прогалини, неузгодженості, які мають місце в законодавстві [11, с. 16]. На

думку С.М. Романко, потенційні екологічні ризики щодо екологічної безпеки сільськогосподарської продукції мають антропогенний характер і виникають унаслідок порушення правил природокористування та сільськогосподарського виробництва. При цьому основним критерієм поділу сільськогосподарської продукції на екологічно чисту та екологічно безпечну доцільно вважати процес виробництва такої продукції [12, с. 7-8].

Разом з цим, природно-кліматичні умови та родючі землі багатьох регіонів України є сприятливими для втілення в життя заходів щодо запровадження органічного виробництва [13, с. 9]. Однак невирішеними залишаються питання правового забезпечення переходу до біологічного землеробства, особливо в частині використання пестицидів та агрохімікатів. Існуюча законодавча база з цього питання містить лише загальні правові норми. Так, згідно зі ст. 4 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» [14] пестициди й агрохімікати вітчизняного, а також іноземного виробництва, що завозяться для використання на територію України, повинні відповідати встановленим вимогам щодо безпечності для здоров'я людини та навколишнього природного середовища за умови дотримання регламентів їх застосування.

При цьому обов'язковою умовою державної реєстрації пестицидів та агрохімікатів є наявність відповідної документації щодо їх безпечного застосування, включаючи позитивний висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, методик визначення залишкових кількостей пестицидів і агрохімікатів у сільськогосподарській продукції, кормах, харчових продуктах, ґрунті, воді, повітрі. Відповідно державна реєстрація пестицидів і агрохімікатів є підставою для здійснення державного контролю шляхом запровадження санітарних заходів (процедур експертизи, інспектування, сертифікації та

ухвалення) щодо наявності в харчових продуктах дозволеної центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я кількості залишків пестицидів і агрохімікатів у харчових продуктах, що реалізуються на ринку України. У процесі застосування пестицидів і агрохімікатів здійснюється комплекс заходів відповідно до регламентів, установлених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки (поля) і стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин, прогнозу розвитку шкідників і хвороб.

Висновки

Запровадження органічного виробництва сільськогосподарської продукції сприятиме загальній екологізації аграрного виробництва та забезпечить виробництво продукції нової якості з точки зору екологічних вимог, що у свою чергу суттєво підвищить рівень її конкурентоспроможності. Для вдосконалення інформаційно-правового забезпечення споживачів сільськогосподарської продукції органічного виробництва щодо її якості необхідним є створення на рівні Міністерства аграрної політики та продовольства України інформаційної бази даних стосовно органічного виробництва та забезпечення доступу до неї споживачів. На нашу думку, доцільним є також розроблення та законодавче закріплення Державного класифікатора органічної сільськогосподарської продукції, що дасть змогу визначити перелік продукції, яку технологічно можливо виробляти, використовуючи технології органічного виробництва, та відповідно гарантувати встановлений рівень її якості. Це сприятиме також здійсненню ефективного державного контролю та забезпечить ефективне функціонування інформаційної бази даних з питань якості продукції цього виду.

Список використаних джерел

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2007 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/cgibin/go?node=NAC%20dor%20p%20NPS>

Трудове право; право соціального забезпечення

2. *Наумов В.Л.* Организационно-правовые вопросы управления качеством продукции в производственном объединении (предприятии) : автореф. дис. ...канд. юрид. наук 12.00.02. «Государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право» / В.Л. Наумов. – К., 1978. – 20 с.
3. *Єгорова І.* Меню у стилі органік / І. Єгорова // *Голос України*. – 2009. – № 194. – С. 11.
4. *Косянчук І.* Бути городником – модно // *Урядовий кур'єр*. – 2009. – № 163. – С. 10.
5. Проект Закону України «Про органічне виробництво» (реєстр. № 7003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38338
6. Закон України «Про органічне виробництво» від 21 квітня 2011 р. № 3281-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2011_04_21/JF5EJ00G.html
7. Нам потрібен закон «Про органічне виробництво» // *Голос України*. – 2010. – № 135. – С. 2.
8. *Ковальчук Т.Г.* Правові питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування: автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / С.І. Хом'яченко. – К., 1996. – 20 с.
9. *Луцько В.С.* Удосконалення економічного механізму регулювання екологічної безпеки: автореф. дис. ...канд. економ. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / В.С. Луцько. – К., 2001. – 19 с.
10. *Зуєв В.А.* Організаційно-правові аспекти природокористування та охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / В.А. Зуєв. – Харків, 2003. – 20 с.
11. *Шарапова С.В.* Правове забезпечення екологічного моніторингу в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / С.В. Шарапова. – Харків, 2002. – 19 с.
12. *Романко С.М.* Економіко-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки сільсько-господарської продукції: автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / С.М. Романко. – К., 2008. – 19 с.
13. *Кирей В.* Вироблятимуть екологічно чисту продукцію / В. Кирей // *Урядовий кур'єр*. – 2009. – № 110. – С. 9.
14. Закон України «Про пестициди і агрохімікати» від 2 березня 1995 р. № 86/95-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1995. – № 14. – С. 91.